

СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКЕ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ У ЧОРТКІВСЬКОМУ РАЙОНІ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ: СУЧАСНИЙ СТАН, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

Брінджак Н. І., Заблоцький Б. В.

Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка

ninabbrindzhak@gmail.com, zablotskiy@ukr.net

В останнє десятиліття наша держава демонструвала суттєве підвищення економічної ефективності сільськогосподарського (с.-г.) землекористування. За результатами 2021 р. сільське господарство України дало найвищий відсоток до ВВП серед усіх галузей економіки – більше 10 %, а на агропродовольчу продукцію припала найбільша частка у загальному експорті – близько 41 % [4]. Таким чином, стала одним із гарантів світової продовольчої безпеки. Проте, таке стрімке підвищення економічних результатів агробізнесу часто базувалося на нераціональному с.-г. землекористуванні, яке призводить до зниження екологічної стійкості агроландшафтів та може спричинити зменшення їх продуктивності у майбутньому.

З метою виявлення основних проблем с.-г. землекористування нами здійснено спробу відтворити максимально об'єктивний стан використання земель с.-г. призначення Чортківського району Тернопільської області.

Враховуючи те, що статистична звітність по структурі земельного фонду не ведеться, ми використали згруповані дані про площі земель с.-г. призначення (зі статистичної звітності фоми 6-зем від 01.01.2016 р.) сільських, селищних та міських рад Борщівського, Буцацького, Гусятинського, Заліщицького, Монастириського та Чортківського адміністративних районів Тернопільської області, що існували до початку адміністративної реформи, у розрізі 22 сучасних територіальних громад створеного у 2020 р. Чортківського району [2, 1]. На нашу думку, використання розрахункових даних є прийнятним і таким, що формує основу для подальшого уточнення показників, для виявлення тенденцій зміни та динаміки розвитку с.-г. землекористування району.

Таким чином, згідно розрахованих даних, частка земель с.-г.

призначення у структурі земельного фонду Чортківського району складала 74,98 %, що було на 2,65 % менше від середнього для Тернопільської області значення [2]. Найвищі показники земель с.-г. призначення (вищі 80 %) були в сільських громадах центральної частини району: Білобожницька, Васильковецька, Колиндянська, Трибухівська, а максимальне значення (88,89 %) зафіксоване у Хоростківській міській громаді. Показники нижчі 70,00 % були у західних громадах (Золотопотіцькій та Коропецькій селищних, Монастирській міській), а також у Копичинецькій міській громаді. Найнижчий показник було зафіксовано на території Коропецької селищної громади – 60,09 %.

Переважаючою складовою земель с.-г. призначення були с.-г. угіддя, які займали 97,60 % площі. Ще 2,40 % земель склали інші с.-г. землі (ті, що перебували під господарськими будівлями і дворами, чи місцевими шляхами сполучення і прогонами, а також землі, що перебували у стадії відновлення). Основна частка с.-г. угідь використовувалась як рілля та перелоги (84,36 %). Значно меншою була частка кормових угідь: пасовищ (12,88 %) та сіножатей (1,24 %). Зовсім малу частину угідь (1,51 %) займали багаторічні насадження (в основному – сади) [1].

Розподіл показника частки ріллі у структурі с.-г. угідь по території району загалом відповідає характеру агроландшафтів, проте, розораність в окремих громадах була надмірно високою. Так, частка ріллі у структурі угідь окремих центральних, східних і південних громад району (Більче-Золотецької, Васильковецької, Гримайлівської, Гусятинської, Мельнице-Подільської, Нагірянської, Трибухівської та Хоростківської) становила понад 88,00 % (рис. 1). Найбільшу розораність с.-г. угідь зафіксовано у Нагірянській сільській громаді (91,17 %). Найнижчою частка ріллі була на заході району у Коропецькій селищній та Монастирській міській громадах (73,59 % та 68,63 % відповідно).

29,31 %. Показники нижче 10,00 % зафіксовано у Васильковецькій, Гримайлівській, Гусятинській, Копичинецькій, Нагірянській, Скала-Подільській, Трибухівській та Хоростківській громадах. Саме у Хоростківській міській громаді значення показника було найнижчим – 7,31 %.

Сіножаті є мало поширеним видом угідь для усієї території району. Їхнє розташування приурочене головним чином до заплав річок: Золота Липа, Коропець, Стрипа, Джурин, Серет, Нічлава, Збруч. Відносно вищі показники (більші 2,00 %) були лише у п'яти громадах східної частини району: Васильковецькій, Гримайлівській, Гусятинській, Колиндянській та Копичинецькій. Саме у Копичинецькій міській громаді зафіксовано найвища частка сіножатей – 2,81 %. Низькі показники (менші 0,50 %) були на півдні району в прилеглих до р. Дністер громадах: Коропецькій, Мельнице-Подільській, Товстенській. Мінімальне значення (0,23 %) зафіксовано у Коропецькій селищній громаді. У решті громад значення показника було близьким 1,00 %.

Розподіл багаторічних насаджень по території району зумовлений не лише природними чинниками, а й історично сформованими особливостями господарювання. Відносно вищі показники багаторічних насаджень у структурі с.-г. угідь (більші 2,00 %) були у південно-східній частині району (Борщівська, Заліщицька, Іване-Пустенська, Скала-Подільська громади), а також у Копичинецькій, Коропецькій та Трибухівській громадах. У Скала-Подільській селищній громаді зафіксовано найвище значення показника – 5,46 %. Найнижча частка багаторічних насаджень виявлена у Білобожницькій та Більче-Золотецькій сільських громадах (0,42 % та 0,49 % відповідно). На решті території частка насаджень була близькою 1,00 %.

Дослідження землекористування Чортківського району засвідчило, що на фоні надмірно високого рівня с.-г. використання території, за умови нераціонального та здебільшого споживацького господарювання, відбувається поступове зменшення екологічної стійкості та продуктивності сільськогосподарських угідь.

Останніми роками гостріше проявилися окремі проблеми с.-г. землекористування: ерозія, підвищена кислотність, кам'янистість перезволоження та заболочення ґрунтів. В районі еродовані близько

30 % с.-г. угідь, із яких майже 90 % – це рілля. Також, актуальною є проблема яроутворення, яке значно утруднює використання техніки та активно стимулює процеси площинної ерозії прилеглих територій. Найбільшого поширення ерозія ґрунтів набула на землях Гусятинської, Іване-Пустенської, Мельнице-Подільської, Монастириської та Скала-Подільської громад. Значно поширеними по території практично усього району, крім його північно-східної частини, є с.-г. угіддя з підвищеною кислотністю ґрунтів. Помірно поширеними по усій території району є перезволожені та заболочені землі. Їх наявність викликана високим рівнем ґрунтових вод та надмірним обсягом атмосферних опадів. На окремих територіях району є підвищені показники кам'янистості с.-г. земель. Найбільше валунно-кам'яного матеріалу є в ґрунтах Заліщицької, Мельнице-Подільської, Монастириської і Товстенської громад.

Однією із причин посилення деградації земель є те, що після роздержавлення та приватизації земельні частки (паї) були орендовані великими агрохолдингами. Для таких землекористувачів короткострокова економічна ефективність від експлуатації земель переважає над потребою витрат на дотримання екологічної стійкості агроландшафтів та забезпечення їх продуктивності в майбутньому.

Окремою причиною посилення проблем с.-г. землекористування стало ослаблення адміністративно-управлінської структури в умовах реалізації адміністративної реформи. Укрупнені та новостворені галузеві органи рівня району та громад ще не в змозі забезпечити ефективний моніторинг і управління.

Крім того, в умовах воєнного стану, змінено пріоритети державного управління, а тому, питання оптимізації землекористування відкладено на майбутнє. Ініційована Міністерством аграрної політики та продовольства «Концепція Загальнодержавної цільової програми використання та охорони земель» [3] що була схвалена Кабінетом Міністрів України у січні 2022 р., в умовах війни так і не стала програмою.

Отже, сучасне с.-г. землекористування у Чортківському районі можна охарактеризувати як таке, що зорієнтоване на отримання швидких результатів сьогодні без збереження вимог екологічної

стійкості та економічної продуктивності земель на майбутнє, науково необґрунтоване, погано контрольоване органами управління усіх рівнів. Таке с.-г. землекористування викликає погіршення стану земель, що суттєво ускладнює соціально-економічний розвиток району і негативно впливає на природне середовище, здоров'я і умови проживання населення. Тому, сьогодні вкрай важливим є об'єднання зусиль науковців, управлінців та аграріїв для забезпечення оптимального с.-г. землекористування.

Список використаних джерел

1. Заблоцький Б., Гавришок Б., Дем'янчук П. Облік площ земель сільськогосподарського призначення територіальних громад Тернопільської області: джерела, повнота та репрезентативність інформації. *Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія «Географія»*. Тернопіль: Тайп, 2022. Вип. 2. (53). С. 76-83.

2. Заблоцький Б. Проблеми обліку кількості земель територіальних громад Тернопільської області. *Вісник Тернопільського відділу Українського географічного товариства*. Тернопіль: Тайп. №5 (випуск 5). 2021. С. 22-26.

3. Про схвалення Концепції Загальнодержавної цільової програми використання та охорони земель: Розпорядження КМУ від 19 січня 2022 р. № 70-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/70-2022-%D1%80#Text> (дата звернення 05.04.2023).

4. Статистичний щорічник України за 2021 рік. Київ : Державна служба статистики України, 2022. 446 с.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПРИКОРДОННОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Влах М. Р., Зизень І. Д.

Львівський національний університет імені Івана Франка,

м. Львів, Україна

e-mail: myroslava.vlakh@lnu.edu.ua; e-mail: IVAN.ZYZEN@lnu.edu.ua

Актуальність суспільно-географічного дослідження прикордонної інфраструктури Закарпатської області зумовлена потребою